

کتابداران پزشکی در عصر حاضر: نقش آموزشی و پژوهشی

لیلا سودبخش^۱
فرزانه فرزین^۲

چکیده

در سال‌های اخیر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پزشکی شاهد تحولات اساسی در فعالیت‌ها و خدمات خود بوده‌اند و این امر باعث شده تا کتابداران علاوه بر فعالیت‌های سنتی خود نیازمند کسب دانش و مهارت‌های جدید باشند. مقاله حاضر به بررسی نقش آموزشی و پژوهشی کتابداران پرداخته و ضرورت آموزش ضمن خدمت و همچنین آموزش کاربران را مطرح کرده است. راه‌های مختلف آموزش مستمر، نقش کتابخانه و همکاران به عنوان عواملی برای آموزش و ارتقای سطح دانش کتابداران نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در قسمت بعد ضمن بررسی نقش پژوهشی کتابداران از چگونگی انجام رسالت پژوهشی کتابداران بحث و در پایان ضمن نتیجه‌گیری پیشنهادهای ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها

کتابداران پزشکی، کتابخانه‌های پزشکی، مراکز اطلاع‌رسانی پزشکی، آموزش، پژوهش

البته در طول تاریخ تغییر عمده‌ای در نقش اصلی این کتابداران که همان گردآوری اطلاعات و سازماندهی آنها برای استفاده مؤثر است، ایجاد نشده است. آنچه که تغییر کرده ابزار کار آنها و نیز محیطی است که در آن ایفای نقش می‌کنند (۹:۱). مهم‌ترین

از آنجا که اطلاعات پزشکی و بهداشتی در دنیای امروز چندوجهی و تأثیر محیط الکترونیکی و فناوری اطلاعات نیز در این زمینه چشمگیر است، نقش کتابدارانی که در کتابخانه‌های دانشکده‌های پزشکی و بهداشتی فعالیت می‌کنند نیز چندوجهی خواهد بود.

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیئت علمی گروه کتابداری دانشگاه شیراز Isodbakhsh@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیئت علمی گروه کتابداری دانشگاه شیراز

وظیفه این کتابداران، اطلاع‌رسانی به موقع و تخصصی است. در عصر اطلاعات، کتابداران این فرصت را دارند که جایگاه خود را به عنوان اشاعه‌دهندگان و مشاوران اطلاعات ارتقا دهند. کتابداران باید همیشه در دسترس مراجعه‌کنندگان باشند و با احساس مسئولیت از خواسته‌های برحق آنان حمایت کرده و آماده پذیرش ایده‌های نو در زمینه دانش و مهارت‌های جدید فناوری اطلاعات و به‌کارگیری آن در ارائه خدمات کتابخانه‌ای باشند (۸: ۳۵۵). به علاوه، کتابداران می‌توانند با مجهز کردن خود و مراجعان کتابخانه به مهارت آموزش مستقل در امر آموزش نیز مشارکت داشته باشند. هنگامی که کتابداران برای مراجعان ارزش واقعی قائل شوند و با برنامه‌های آموزشی منسجم شیوه جست‌وجو و بازیابی اطلاعات را به آنها بیاموزند، پس از مدت کوتاهی رفتار اطلاع‌یابی کاربران بهبود یافته و می‌توانند حداکثر استفاده را از منابع کتابخانه، وقت، و امکانات خود ببرند (۴: ۱۹). در امر پژوهش نیز نمی‌توان نقش این کتابداران را نادیده گرفت. اگرچه اغلب کتابداران و اطلاع‌رسانان خود به تولید علم نمی‌پردازند، ولی به‌طور مؤثر از دانشی که به‌وسیله تحقیق ایجاد شده استفاده می‌کنند. مقاله حاضر مروری بر نقش آموزشی و پژوهشی کتابداران پزشکی است.

نقش آموزشی کتابداران

نقش آموزشی کتابداران باید از دو منظر متفاوت مورد بررسی قرار گیرد. آموزش فردی آنان، که در واقع نوعی آموزش ضمن

خدمت است، و آموزش کاربران.

الف. آموزش ضمن خدمت

در جامعه دانش و اطلاعات، کتابداران به عنوان متخصصان اطلاع‌رسانی باید همگام با تغییرات زمان پیش روند. تغییرات سریع در محیط اجتماعی و اقتصادی تأثیر مهمی در عناصر سازمانی کتابخانه‌ها گذاشته است، از جمله می‌توان به خدمات اطلاع‌رسانی، نیروی انسانی، آموزش متخصصان، و بازآموزی مستمر اشاره کرد. از طرفی دیگر تحول فناوری رایانه‌ای و ارتباطات در دو سه دهه اخیر در متخصصان حرفه اطلاع‌رسانی تأثیر شگرفی داشته است.

انتقال از وضعیت سنتی به الکترونیکی، کتابخانه‌ها را با خدمات الکترونیکی و چندرسانه‌ای مواجه ساخته است. سازمان کتابخانه و شیوه‌های ارائه خدمات به کاربران به واسطه فناوری‌های جدید به‌طور جدی در حال دگرگونی است. دستیابی پیوسته به فهرست‌ها جانشین فهرستبرگه‌ها شده، پایگاه‌های صفحات فشرده جایگزین متون کاغذی گردیده، خدمات تحویل مدرک فعالیت‌های الکترونیکی را در سطح جهان شتاب بخشیده و در نتیجه تحولات عظیمی در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایجاد شده است (۳: ۲۷۵).

کتابداران، که در واقع همان متخصصان اطلاع‌رسانی هستند، با توجه به نکات فوق و به دلایل زیر باید آموزش مستمر داشته باشند:

۱. آموزش برای تغییر

در دنیای متغیر امروز ضرورت دارد کتابداران و متخصصان علوم اطلاع‌رسانی پزشکی و بهداشتی با دستیابی به دانش بالاتر در توسعه نقش مؤثری داشته‌باشند. دانش سنتی آنان دیگر جوابگوی نیازهای امروز و فردا نیست. کتابداران باید با فراگیری دانش و مهارت‌های جدید در جامعه اطلاعاتی کنونی نقش و عملکرد خود را تغییر دهند. آموزش لازم را ببینند و به‌سوی فناوری اطلاعات حرکت کنند.

۲. آموزش برای توسعه تخصص و رشد حرفه‌ای

آموزش تخصصی کلید پیشرفت حرفه‌ای و شیوه‌ای برای اصلاح کیفیت کار است. کتابداران علوم پزشکی به عنوان متخصصان اطلاع‌رسانی باید دانش و مهارت‌های جدید را، در موضوع‌های مرتبط با وظایف خود، برای دستیابی از طریق کتابخانه و برآورد انتظار جامعه یا گروه مراجعه‌کنندگان روزآمد کنند.

۳. آموزش برای رشد شخصی

رشد شخصی و رشد حرفه‌ای جدا از هم نیستند، بلکه هر دو شبیه و مکمل یکدیگرند. کتابداران دیروز و متخصصان اطلاع‌رسانی امروز با آموزش مستمر نه تنها باعث رشد شخصی خود می‌شوند، بلکه باعث رشد استفاده‌کنندگان در محیط کتابخانه نیز می‌گردند. لازمه رشد شخصی کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی داشتن درک مثبتی از تک‌تک افراد مراجعه‌کننده و فراگیران

مادام‌العمر و نیز احساس مثبتی از ارزش شخصی، ابتکارات، و خودباوری است.

۴. آموزش برای درک افراد

دانشجویان علوم پزشکی و بهداشتی و اعضای هیئت علمی و غیر هیئت علمی، مراجعه‌کنندگان عمده کتابخانه‌های پزشکی هستند، کتابداران و متخصصان علوم پزشکی باید بیاموزند تا نیاز آنها را درک کنند. درک نیاز اطلاعاتی مراجعه‌کنندگان اهمیت ویژه‌ای دارد و دستیابی به اهداف عالی کتابخانه را میسر می‌سازد.

۵. آموزش برای اداره محیط کار

مسئولیت مدیریت کتابخانه‌ها تنها به مدیران محدود نمی‌شود. اصول خودمدیریتی و خودکنترلی و تلاش گروهی به کتابخانه امکان می‌دهد که به اهداف عالی دسترسی یابد و در کیفیت ارائه خدمت به استانداردهای بالا برسد. متخصصان اطلاع‌رسانی باید به کار گروهی و تشریک مساعی هم در محیط کار و هم در خارج از آن دست یابند (۳: ۲۸۱-۲۸۲).

متخصصان اطلاع‌رسانی علوم پزشکی و بهداشتی "خودفراگیران" بزرگسال و "خودآموزان" محیط کار هستند، آنان باید از فرصت‌های آموزشی در محیط کار خود استفاده کنند و آنچه را که نیاز دارند از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی درون‌سازمانی، و نیز از طریق آموزش‌های برون‌سازمانی بیاموزند. متخصصان اطلاع‌رسانی علوم پزشکی و بهداشتی می‌توانند از اشکال

گونگون آموزش مستمر بهره‌مند شوند. این نوع آموزش‌ها در داخل و خارج از محیط کار، از طریق مؤسسه‌های آموزش عالی، بخش‌های خصوصی، و انجمن‌های علمی حرفه‌ای ارائه می‌شود. برخی دیگر از آموزش‌های مستمر از طریق شرکت و عضویت در همایش‌های علمی و تخصصی، نشست‌ها و کارگاه‌های آموزشی، کمیته‌ها و انجمن‌های علمی و حرفه‌ای، و گردهمایی‌ها عاید می‌شود. علاوه بر موارد ذکر شده، متخصصان و اطلاع‌رسانان می‌توانند با ارتباط مشتاقانه و متمرکز بر اهداف کتابخانه‌ها با همکاران خود مشارکت گروهی فعال و هماهنگ داشته باشند. فعالیت گروهی هماهنگ، فعالیتی است که در آن کلیه اهداف شرکت‌کنندگان ارزیابی شده و هر فرد شرکت‌کننده مسئولیت یادگیری آنچه را که دیگران به او می‌آموزند پذیرا باشد و از این طریق در دانش و مهارت سایر کارکنان سهیم شود (۳: ۲۸۱).

متخصصان علوم اطلاع‌رسانی پزشکی در توسعه مهارت‌های شغلی خود می‌توانند نقش "خودهدایتی" داشته باشند، خودهدایتی یعنی توانایی برنامه‌ریزی و مدیریت برای یادگیری خود و استقلال فردی (۳: ۲۸۲). از طرفی دیگر تعامل با مراجعه‌کنندگان و حتی ارتباط با افراد خارج از محیط کار نیز در ارتقای سطح آگاهی‌ها و دانش کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی علوم پزشکی نقش بسزایی دارد. عضویت و شرکت فعال در انجمن‌های علمی و حرفه‌ای امکان ایجاد تعامل با اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و سایر کارشناسان را فراهم می‌سازد. عضویت

در سازمان‌های اجتماعی باعث بروز خلاقیت و حساسیت‌های اجتماعی کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی می‌شود.

باید به این نکته نیز توجه کرد که آموزش حین خدمت برای کتابداران در مراحل مختلف شغلی از تنوع زیادی برخوردار است. مثلاً کتابدارانی که اخیراً وارد سیستم‌کاری شده‌اند برای موفقیت در چالش‌های جدید مایل هستند تا از آموزش‌های غیررسمی برای کسب مهارت‌ها و شایستگی‌های جدید استفاده کنند و سعی می‌کنند تا با همکاران خود برای کسب این آموزش‌ها تماس بگیرند. ایجاد شبکه‌های ارتباطی بین همکاران به منظور یادگیری و آموزش‌های غیررسمی و حرفه‌ای در این زمینه می‌تواند مفید باشد. حضور فرد در نشست‌ها و گردهمایی‌های حرفه‌ای هم یکی از روش‌هایی است که می‌تواند این شبکه ارتباطی را گسترش دهد. برای کتابدارانی که چند سالی از کارشان در کتابخانه می‌گذرد، هم آموزش رسمی و هم آموزش غیررسمی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. در این مرحله مهارت‌ها و شایستگی‌های کتابداران با یکدیگر مقایسه می‌شود و هر کس سعی در ارتقای خود از طریق شرکت در این برنامه‌های آموزشی دارد. این گروه از کتابداران شرکت در کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزش مستمر را در اولویت قرار داده و در این دوره‌ها با علاقه‌مندی شرکت می‌کنند. کتابدارانی که در مراحل میانی حرفه هستند نیز ضمن استقبال از دوره‌های آموزشی رسمی، غیررسمی، و یا ترکیبی از هر دو، شبکه ارتباطات فردی با همکاران را بهترین

محمل آموزشی می‌دانند؛ و نهایتاً کتابدارانی که در مرحله آخر حرفه قرار دارند می‌توانند با شرکت در همایش‌ها و نشست‌ها و حضور در انجمن‌های ملی و بین‌المللی کتابداری و اطلاع‌رسانی دین خود را به حرفه ادا کرده و از این طریق به آموزش خود نیز کمک کنند (۱: ۳۰۵-۳۱۱).

آموزش مهارت‌های مختلف باید با تغییر فناوری تغییر کند. با توجه به شبکه‌ای شدن اطلاعات، لزوم کسب سواد اطلاعاتی و سواد شبکه‌ای^۳ هم مطرح می‌شود.

کتابداران به عنوان آموزش‌دهندگان سواد شبکه‌ای به کاربران کتابخانه، لازم است ابتدا خود سواد شبکه‌ای را کسب کنند؛ به این معنی که با منابع اطلاعات شبکه‌ای شده و نرم‌افزارهای آموزشی آشنا شده و دانش و مهارت مورد نیاز محیط شبکه‌ای را فراگیرند. سپس اطلاعات شبکه‌ای و مهارت‌های آموخته شده خود را به عنوان سوادآموز شبکه‌ای به استفاده‌کنندگان کتابخانه آموزش دهند. توانایی‌ها و مهارت‌هایی را که کتابداران در زمینه سوادآموزی شبکه‌ای باید کسب کنند به‌قرار زیر است:

– شناسایی، سازماندهی، و ارائه خدمات و منابع اطلاعات شبکه‌ای شده عمومی؛

– آشنایی با اطلاعات شبکه‌ای شده در رشته‌های موضوعی مختلف برای تأمین اطلاعات مورد نیاز در حل مسائل؛

– تولید، طرح‌ریزی، و سازماندهی برنامه‌های آموزشی برای استفاده‌کنندگان کتابخانه با همکاری متخصصان رایانه و

مدرسان؛

– آشنایی با فناوری شبکه و رایانه، منابع، و خدمات اطلاعاتی؛

– آشنایی با نظام‌های مختلف شبکه‌ای؛

– اطلاع از گسترش منابع و خدمات اطلاعات شبکه‌ای شده؛ و

– مهارت در کار با رایانه و سایر تسهیلات شبکه‌ای برای دستیابی، استفاده، و آماده‌سازی اطلاعات شبکه‌ای شده.

کتابداران می‌توانند توانایی‌ها و مهارت‌های ذکرشده را از طرق زیرکسب کنند:

– تحصیل حرفه‌ای در مدارس کتابداری یا سایر مدارس حرفه‌ای غیرکتابداری؛

– آموزش‌های گوناگون درباره رسانه‌ها، رایانه‌ها، و نظام‌های شبکه‌ای؛

– شرکت مداوم در کارگاه‌های آموزشی، همایش‌ها، و جلسات آموزشی فروشندگان نرم‌افزارها؛ و

– خودآموزی از طریق مطالعه، شرکت در همایش‌های حرفه‌ای، و کسب اطلاعات شبکه‌ای شده.

ب. آموزش کاربران

ایجاد و ارائه برنامه آموزشی کاربران از دیرباز مورد توجه کتابداران بوده است. نقش سنتی کتابدار و به‌خصوص کتابدار مرجع فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز مراجعان از طریق همکاری با آنان در امر آموزش و جست‌وجو بوده است. با مطرح شدن بحث جست‌وجو توسط خود کاربران، به‌نظر می‌رسید که نقش کتابداران در این

زمینه کم‌رنگ‌تر شود، ولی از آنجا که حتی جست‌وجوی پیوسته در پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف نیز به آسانی صورت نمی‌گیرد و به آموزش نیاز دارد، نیاز به کتابدار متخصص همچنان محسوس است. برای استفاده صحیح از منابع الکترونیکی آموزش نظری و عملی مورد نیاز است. پیشنهاد تحقیق در این زمینه بیانگر این است که از ابتدای قرن بیستم لزوم آموزش دانشجویان به استفاده صحیح از کتابخانه مطرح بوده است. ایلمین کانینگهام در سال ۱۹۳۷ به توصیف تجربه‌ای در مورد آموزش دانشجویان پزشکی دانشگاه واندربیلت می‌پردازد که طی آن دانشجویان علاوه بر آموزش نحوه استفاده از کتابخانه، ملزم به انجام تکالیف عملی برای بازیابی اطلاعات شدند. بررسی پیمایشی مشابهی در سال ۱۹۹۶ نشان داد که ۷۵ درصد کتابخانه‌های پزشکی دانشگاهی در آمریکا به صورت رسمی به دانشجویان خود آموزش کتابداری ارائه کرده‌اند و در حال حاضر نیز این تجربیات ادامه دارد و در بسیاری موارد کتابداران عضو کمیته‌های آموزشی و برنامه ریزی دروس هستند (۵: ۱۶۴).

فعالیت‌های کتابداران پزشکی برای آموزش کاربران می‌تواند به صورت‌های مختلف به شرح زیر انجام گیرد:

– شرکت مؤثر در پروژه‌های تحقیقاتی کاربران و جست‌وجو و بازیابی منابع مورد نیاز آنان؛

– ایجاد دوره‌های آموزشی برای کاربران خاص، به ویژه زمانی که کتابخانه ضرورت این دوره‌ها را حس کند (۵: ۱۶۳)؛

– همکاری با اعضای هیئت علمی در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی ایشان و به منظور افزایش کارایی تدریس از طریق معرفی منابع جاری و روزآمد و همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی مربوط به زمینه تدریس آنان (۵: ۱۶۵)؛

– آموزش پزشکان برای استفاده از انواع منابع و فناوری‌های اطلاعاتی در فعالیت‌های بالینی (۵: ۱۶۵)؛ و

– آموزش دانش و مهارت‌های مورد نیاز به کاربران برای سوادآموزی شبکه‌ای (۲: ۱۱۵).

دانش مربوط به سوادآموزی شبکه‌ای به معنی تشخیص حدود و استفاده از منابع و اطلاعات موجود در شبکه‌ها و درک نقش این اطلاعات در حل مسائل است. برای کسب مهارت نیز باید بتوان اطلاعات مورد نیاز برای مقاصد ویژه را تعریف و به نحو مطلوب بازیابی کرد، مورد ارزیابی قرار داد، اطلاعات مفید را سازماندهی کرد، و مورد استفاده قرار داد. لازم به ذکر است که کسب سواد شبکه‌ای مستلزم داشتن سواد سنتی، به معنی خواندن و نوشتن؛ سواد رایانه‌ای به معنی کار مؤثر با رایانه؛ سواد رسانه‌ای به معنی درک رسانه‌های مختلف؛ و سواد اطلاعاتی به معنی جایابی، انتخاب، و استفاده مؤثر از اطلاعات است (۲: ۱۱۵). معمولاً در محیط اطلاعاتی شبکه‌ای نقش آموزشی کتابداران گسترده‌تر و پیچیده‌تر می‌شود. در اینجا کتابداران به کاربران، هم چگونگی بازیابی اطلاعات را می‌آموزند و هم چگونگی استفاده از آنها را و از آنها خواسته می‌شود

که آموزش‌هایی را برای جایابی، ارزیابی، و استفاده مؤثر از اطلاعات به کاربران ارائه دهند.

با گسترش استفاده از فناوری‌های اطلاعات در کتابخانه‌ها نقش آموزشی کتابداران برای کاربران ابعاد دیگری نیز پیدا کرده است. کتابداران می‌توانند در طرح ریزی و سازماندهی یک محیط مؤثر آموزشی که شامل تسهیلات و انتخاب یک روش آموزشی مناسب برای ارائه یک برنامه مطلوب آموزشی به کاربران باشد، شرکت فعال داشته باشند.

نقش پژوهشی کتابداران

کتابداران علوم پزشکی باید علاوه بر خدمات آموزشی و اطلاع‌رسانی با انجام پژوهش‌هایی درباره سازمان خود و تأثیر اطلاعات بر مراقبت‌های پزشکی و بهداشتی و آموزش‌های حرفه‌ای در این زمینه، دانش پایه‌ای خود را در زمینه علوم بهداشتی افزایش دهند. به همان نسبت که دست‌اندرکاران و متخصصان زمینه‌های مختلف پزشکی و بهداشتی به پژوهش اشتغال دارند، کتابداران علوم پزشکی نیز باید به‌طور مستمر بخشی از فعالیت‌های خود را به این امر اختصاص دهند. این فعالیت‌ها باعث خواهد شد که تعداد کتابداران محقق علوم پزشکی که پژوهش‌هایی را رهبری می‌کنند و یا سهمی در پژوهش یا اشاعه نتایج پژوهش دارند افزایش یابد.

مسئولیت اصلی برای افزایش فعالیت‌های پژوهشی بر دوش خود کتابداران علوم پزشکی است. بنابراین هر کتابدار باید:

۱. برنامه‌ای برای آموزش مستمر خود طراحی کند که شامل توسعه مهارت‌های پژوهشی و ایجاد دیدی انتقادی برای بررسی پژوهش‌های منتشر شده باشد؛

۲. از آموزش‌های موجود، امکانات، و سایر خدماتی که از پژوهش حمایت می‌کنند بهره گیرد؛

۳. از نتایج تحقیقاتی مرتبط با فعالیت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی برای توسعه سیاست‌های اطلاعاتی مؤسسات پزشکی و بهداشتی استفاده کند؛

۴. در جست‌وجوی قابلیت‌های پنهان پژوهشی در مؤسسه خود، سایر کتابخانه‌ها، دانشکده‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، و سایر سازمان‌ها باشد؛

۵. زمانی را برای هدایت فعالیت‌های پژوهشی به منظور ایجاد تسهیلاتی برای تحقیقات دیگران یا شرکت مستقیم در فعالیت‌های پژوهشی اختصاص دهد؛

۶. در اشاعه نتایج تحلیل‌های انتقادی تحقیقات، گزارش کاربرد نتایج تحقیقات، و اطلاعاتی درباره پیشرفت تحقیقات و یافته‌های جدید تحقیقاتی کوشش کند؛ و

۷. فعالیت‌های پژوهشی سایر همکاران را تشخیص داده و تشویق کند (۱۱).

برای ایجاد تسهیلاتی در فعالیت‌های پژوهشی اعضای ذینفع، انجمن کتابداران پزشکی امریکا با همکاری سایر گروه‌ها از جمله مدرسان، متخصصان علوم پزشکی، محققان، و سیاست‌گذاران اقدام به ایجاد محیطی برای افزایش فعالیت‌های پژوهشی و استفاده از پژوهش‌های انجام شده کرده

است. این محیط مساعد که می‌تواند مورد توجه مسئولان کشور ما نیز قرار گیرد شامل نکات زیر است:

- دسترسی به حوزه وسیعی از آموزش مربوط به فعالیت‌های پژوهشی،
- تشویق و کمک به کتابداران علاقه‌مند به پژوهش،
- فراهم کردن امکانات لازم پژوهشی،
- تأکید بر تحقیقات گروهی، و
- ایجاد تضمین‌هایی برای تثبیت موقعیت‌های استخدامی و یا ارتقای شغلی کتابداران محقق (۱۱).

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با توجه به تغییراتی که در سال‌های اخیر در تمام عرصه‌ها، از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی، ایجاد شده است و به منظور رویارویی با چالش‌های جدید و رشد حرفه‌ای، کتابداران باید به‌طور مداوم دانش و مهارت‌های جدید را کسب کنند. فرایند تغییر و آموزش، رابطه بسیار نزدیکی با هم دارند. بدین معنا که تغییر، کسب مهارت‌های جدید و آموزش را ضروری می‌سازد و آموزش خود باعث تغییر می‌شود. تغییر در فعالیت‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی در سال‌های اخیر نیاز به آموزش دانش جدید را مطرح ساخته است. مسلماً طراحی، توسعه، و فعالیت‌های آموزشی هنگامی مثمر ثمر خواهد بود که منطبق با تغییر و تحولاتی باشد که کتابداران در حرفه خود با آن مواجه هستند. در حال حاضر، کتابداران علاوه بر فراهم‌آوری و سازماندهی اطلاعات، قادرند در آموزش

و تدریس مهارت‌های اطلاع‌یابی نیز شرکت فعال داشته باشند. کتابدار پاسخگوی سؤالات بسیاری است که از طرف کاربران، متخصصان علوم پزشکی، و پژوهشگران مطرح می‌شود و گستره آن می‌تواند همه چیز باشد.

برای دستیابی به این قابلیت در درجه اول باید به خود کتابداران و ارتقای فکر و مهارت آنان از طریق آموزش توجه کرد. واقعیت این است که عمر مفید یک مدرک یا درجه تحصیلی تقریباً سه سال است و پس از آن از ارزشش کاسته می‌شود. در نتیجه، حفظ توانایی و یادگیری مهارت‌های جدید باید در سرلوحه کار کتابداران قرار گیرد. تداوم آموزش حرفه‌ای دیگر یک اختیار نیست بلکه یکی از ضروریات یک کار حرفه‌ای است. البته مهارت‌هایی هم هستند که در طول سال‌های متمادی دوام می‌یابند، مثل توانایی حل مشکلات، شهامت خطر کردن، و ارتباط بین فردی که اینها نیز خصوصیات لازم یک کتابدار در جهان معاصر است.

بهبود رفتار اطلاع‌یابی و افزایش میزان استقلال کاربران در بر طرف کردن نیازهای اطلاعاتی خود بیانگر توجه کتابداران به کاربران به عنوان مخاطبان اصلی همه فعالیت‌ها و تلاش‌های کتابخانه است. اگر کتابداران برای استفاده‌کنندگان ارزش قائل شوند و با برنامه‌های آموزشی منسجم شیوه جست‌وجو و بازیابی اطلاعات را به آنها بیاموزند، آنها نیز حداکثر بهره را از کتابخانه خواهند برد.

افزایش کمی و کیفی پژوهش‌ها و انتشارات کتابخانه نیز می‌تواند به منزله یکی

از جلوه‌های بیرونی توسعه فکری کتابداران باشد. انتشار انواع بروشورها و جزوه‌ها برای بالا بردن مهارت کاربران در استفاده از منابع و نیز انتشار مقاله در مجلات و یا ارائه آنها در همایش‌ها نیز از جمله فعالیت‌های اساسی کتابداران است.

با توجه به مراتب فوق پیشنهادات زیر در دو بخش ارائه می‌شود:

الف. پیشنهادات برای مسئولان دانشگاه‌های علوم پزشکی:

۱. ایجاد امکانات برای شرکت کتابداران در دوره‌های آموزشی کوتاه مدت،
۲. ایجاد تسهیلاتی برای شرکت کتابداران در مجامع مختلف،
۳. فراهم آوردن امکانات لازم جهت انجام پژوهش توسط کتابداران به صورت فردی و گروهی،
۴. بسترسازی محیط مناسب برای ایجاد انگیزه در کتابداران علاقه‌مند به پژوهش، و
۵. تشویق کتابداران محقق.

ب. پیشنهادات برای کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی:

۱. تلاش در جهت ارتقای خویش به عنوان اشاعه‌دهنده اطلاعات و تطبیق خود با تغییرات ایجاد شده در تولید اطلاعات و ابزارهای اطلاعات،
۲. تلاش در برگزاری کارگاه‌های آموزشی و همایش‌های تخصصی مرتبط با خدمت کتابخانه‌ای،
۳. ایجاد محیط مناسب در کتابخانه جهت

تبادل اطلاعات تخصصی بین کتابداران،
۴. تدوین خط مشی خاص برای آموزش کاربران توسط کتابداران متخصص، و
۵. برگزاری دوره‌های آشنایی با خدمات کتابخانه و استفاده از منابع چاپی و الکترونیکی برای دانشجویان ورودی جدید.

منابع

۱. پولاک، میریام؛ براون، کارل. «تغییر و تحول در حرفه کتابداری و آموزش کتابداران». ترجمه علی مزینانی. در *گزیده مقالات ایفلا ۹۷ (کپنهاگ: ۳۱ آگوست - ۵ سپتامبر ۱۹۹۷)*. زیر نظر عباس حری، به‌همت تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی، ۱۳۷۸، ص ۲۹۶-۳۱۶.
۲. جین هو، شین. «سوادآموزی شبکه‌ای: وظایف جدید کتابداران پیرامون آموزش استفاده‌کنندگان». ترجمه بابک پرتو. در *گزیده مقالات ایفلا ۶۹ (چین ۲۵-۳۱ اوت ۱۹۹۶)*. زیر نظر عباس حری، به‌همت ویراستاری تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۶، ص ۱۱۱-۱۱۹.
۳. ساکچانناد، چاتیما. «آموزش حین خدمت برای متخصصان اطلاع‌رسانی در محیط متغیر اطلاعاتی». ترجمه عبدالله نجفی. در *گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۰ (بیت‌المقدس ۱۳-۱۸ اوت ۲۰۰۰)*. زیر نظر فریبرز خسروی، به‌همت و ویراستاری تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱، ص ۲۷۳-۲۹۰.
۴. فتاحی، رحمت‌الله. «رویکرد معرفت‌شناختی به بهره‌وری در کتابخانه‌ها: نقدی بر نگرش‌های موجود بهره‌وری». در *بهره‌وری در کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۰، ص ۱۱-۲۰.
۵. ولر، آن سی. «تغییر نقش کتابداران پزشکی

8. Blackwelder, Mary B; Dimitroff, Alexandra. "The image of health science librarians: how we see ourselves and how patrons see us". *The Bulletin of the Medical Library Association*, No. 84 (Jul. 1996): 345-376.

9. Braude, Robert M. "On the origin of a species: evolution of health sciences librarianship". *The Bulletin of the Medical Library Association*, No. 85 (Jan 1997): 1-10.

10. Collins, Barbara Wood; Sasser, Ann B. "Medical Self-Managing. The Hospital Librarian's Role". *Medical Reference Service Quarterly*, Vol. 17. No. 3.

11. "Medical Library Association Using Scientific Evidence: Policy Statement." [on-line]. Available: www.mlanet.org/research/science4.html

در محیط‌های الکترونیکی: تهیه برنامه‌های آموزشی، بهبود بازیابی و ارتقای سطح ارتباط علمی». ترجمه فاطمه رهادوست. در *گزیده مقالات ایفلا ۹۷* (کینهاگ: ۳۱ آگوست - ۵ سپتامبر ۱۹۹۷). زیر نظر عباس حری، به‌همت و ویراستاری تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۲-۱۷۱.

۶. وینگانده؛ دارلن ای. «مشتریان آموزش مستمر: راهنمایی به برنامه‌های مؤثر». ترجمه ناهید بنی‌اقبال. در *گزیده مقالات ایفلا ۶۹* (چین ۲۵-۳۱ اوت ۱۹۹۶). زیر نظر عباس حری، به‌همت و ویراستاری تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶، ص ۱۰۰-۱۱۰.

۷. وین گاند، دارلین. «توصیف فیل: تداوم آموزش حرفه‌ای چیست؟». در *گزیده مقالات ایفلا ۹۹* (بانکوک ۲۰-۲۸ اوت ۱۹۹۹). زیر نظر عباس حری، به‌همت و ویراستاری تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۲۷۵-۲۸۷.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۳/۴/۷

